

Den første lille tryksag

Af Verner Bruhn

I forbindelse med Historisk Samfunds 100-års jubilæum i 2002 var der arrangeret en udstilling af bøger og andre publikationer, som Historisk Samfund har udgivet i årenes løb. Først og fremmest den ubrudte serie årbøger fra 1902 og dertil den imponerende række af lokalhistoriske værker.

Historisk Samfund var lige fra sin stiftelse interesseret i lokalhistoriske bøger. Allerede 1904 drøftede man udgivelsen af en bog om Esbjerg Havn, og opgaven blev overdraget Søren Alkærsig. I 1909 udgav man 1. bind af Esbjergs Historie – Havnen, og i 1914 bind 2 – Byen. Historisk Samfund bidrog til første bind med et tilskud på 714 kr. og andet bind med 840 kr. Det var mange penge, eftersom regnskabsårets balance lød på mellem 3.000 og 4.000 kr. Siden har også andre bøger fået tilskud fra Historisk Samfund. I 1913 støttede bestyrelsen f.eks. udgivelsen af et festskrift for Kolding og Omegns Landboforening med 300 kr. Til forståelse heraf skal nævnes at landmændene i den østlige del af Ribe Amt dengang var tilsluttet Kolding og Omegns Landboforening.

I forbindelse med jubilæet blev det nævnt at Øster Horne Herred af H. K. Kristensen fra 1944 var den første af Samfundets egne udgivelser. Det er rigtigt at denne herredsbeskrivelse var den første større publikation, men strengt taget ikke den første, selv om en og anden vil smile af, at denne digre bog skal fortrænges af en lille ydmyg tryksag på 16 sider.

De skal da heller ikke på nogen måde sammenlignes, men ret skal være ret: Bestyrelsen udgav faktisk i 1937 Sanghefte for Historisk Samfund for Ribe Amt, behørigt trykt hos bogtrykker Poul Schrøder, Esbjerg.

Fredag den 16. juli 1937 holdt bestyrelsen møde på Hotel Kikkenborg i Bramming. Mødets vigtigste punkt var trykning af årbogen, og der var på forhånd indhentet tilbud på trykning fra fire trykkerier. Man valgte med vanlig respekt for økonomien det billigste. På dagsordenen stod også den endelige planlægning af et større arrangement i august, en sommerfest i Varde, som var forberedt gennem længere tid. Efter diverse meddelelser af forskellig art hedder det til sidst i mødereferatet: »Man vedtog at lade trykke et lille sanghefte til brug ved Samfundets møder. Hr. Søren Alkærsig og hr. la Cour Pedersen valgtes til at foretage udvalget«.

Der var ikke noget mærkeligt i at Historisk Samfund ville have sit eget sanghæfte. Danmark var, og er heldigvis stadig, et sangglad land, og der fandtes et væld af mindre sangbøger og sanghæfter. Højskoler og efterskoler havde ofte deres egen ved siden af Højskole-sangbogen som ellers blev flittigt brugt i folkelige kredse. Lokale ungdomsforeninger, landboforeninger, afholdsforeninger, fagforeninger og mange andre havde sangbøger. Selv margarinefabrikken Alfa i Vejen havde udgivet et sanghæfte hvis indhold spændte fra »Kong Kristian stod ved højen mast« til »Bro, bro bril-

le« og »Langt ude i skoven lå et lille bjerg« og sluttede med en særlig »Alfa-sang« der handlede om margarinenes velsignelser. Dens udbredelse hang nok sammen med at den blev udleveret gratis til kunder, skoler og foreninger, men alligevel!

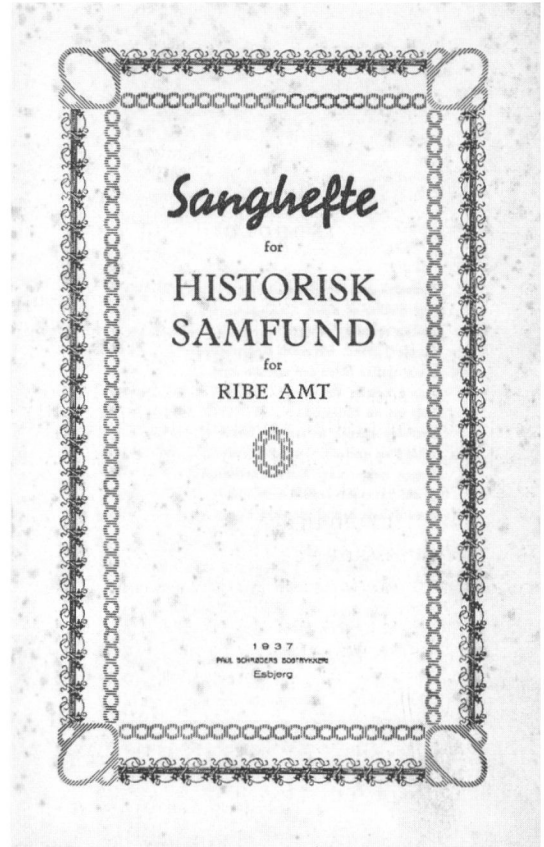
De to redaktører, der af Historisk Samfunds bestyrelse fik over draget opgaven, var begge aktive i Samfundets arbejde. Søren Alkærsig fra Vejen var en alsidig lokalhistoriker med bøger og mange artikler bag sig, medlem af bestyrelsen og i en årrække redaktør af årbogen. Kr. la Cour Pedersen havde baggrund i højskolekredse og var forstander på Skibelund Efterskole, ligeledes bestyrelsesmedlem og senere medlem af årbogens redaktion.

Sangheftet kom til at indeholde 12 sange, og det er interessant at se, hvilket udvalg de to redaktører nåede frem til. Den første sang var »Danmark nu blunder den lyse nat« fra Thøger Larsens digtsamling Slægternes Træ 1914. Den fik melodi af Oluf Ring i 1922 og har lige siden været en af vore mest yndede sommersange. Derefter fulgte to kendte fædrelandssange. Først Jeppe Aakjærs »Der dukker af disen min fædrene jord«, skrevet i to omgange i 1901 og 1904 og trykt i Fri Felt i 1905; den havde flere melodier, men her anførtes Carl Niensens. Sangen havde i alt otte vers, som også blev bragt i Højskolesangbogens tidlige udgaver, i den nuværende 17. udgave er der kun fem, men i Historisk Samfunds hefte nøjedes man med fire. Den næste sang var Johs. V. Jensens »Hvor smiler fager den danske kyst« der oprindeligt var en verificeret slutning på en tale, som digteren holdt ved et møde for dansk-amerikanere i 1925. Den blev senere bearbejdet og udvidet og derefter sat i melodi af Oluf Ring i 1935. Ring var også komponist til heftets næste to sange, som begge havde appel til Jylland og den jyske hede. Den ene var Johan Skjoldborgs

»Endnu engang forynger sig gamle Danmarks jord« fra Dynæs Digte 1915, en hyldest til plantningssagen jfv. omkvædet: »Der vokser skov på heden/Der vokser også mænd«. Den anden var St. St. Blichers »Kær est du fødeland« fra 1814, der udtrykker digterens glæde over »lyngens brune land«. Med disse sange var redaktionen dog ikke færdig med Jylland og heden. »Gamle Jylland, hvor du trofast skyder ryg mod havet« kendes næppe af mange i dag. Den er skrevet 1891 af højskolemanden Uffe Birkedal til Hedeselskabets 25-års fest den 30. juni, som blev festligholdt ved Tirslundstenen på Bjøvlund Hede i Holsted Kommune. Da den var en lejlighedssang, blev den sunget på melodien til »Droslen slog i skov sin klare trille« – en fædrelandssang fra 1857 som dengang var almindelig kendt. Så fulgte »Rugen bølger over Danmarks vænge«, som også er en lejligheds-sang, skrevet af Carl Ploug til Det Kgl. Landhusholdningsselskab 100-års-jubilæum i 1869 og sunget på en svensk visemelodi af O.Lindblad. Den var endnu at finde i Højskolesangbogens 13. udgave fra 1946. Imellem disse landbosange stod »Kan I mærke det lysner af solskin i sindet«, en sang om Norden og nordisk sammenhold. Den er skrevet af islændingen Jonas Gudlaugsson i 1912, dog på dansk eftersom forfatteren havde været bosat i Danmark i flere år. Da den nogle år senere fik melodi af Carl Nielsen, blev der foretaget en bemærkelsesværdig rettelse. I stedet for den oprindelige slutlinje »vi børn af en race, vi sønner af Nord« kom der til at stå »vi børn af en stamme...« Åbenbart har ordet race også dengang haft en uheldig klang. Norden var også repræsenteret med sangen »Midt i en jærntid« af Jonas Lie, skrevet til et nordisk studentermøde i Kristiania 1869. Sangheftet angiver som melodi Menuetten af Elverhøj, og den er unægtelig svær at få til at passe med teksten.

Sangen har senere fået en mere brugervenlig melodi af Oluf Ring, men den synges næppe i dag. Så fulgte forårssangen »Lysfyldt morgen til marven kold« af Johs. V. Jensen, udgivet sammen med maleren Johannes Larsen i Stæren 1925 og sat i toner af Th. Aagaard to år senere. Den har haft lang tradition i Historisk Samfund og har været indledningssang til mange generalforsamlinger, der blev afholdt i marts måned. Som næstsidste sang i heftet finder vi »Som dybest brønd gi'r altid klare vand«, og det undrer ikke at Historiens Sang af Jeppe Aakjær måtte med. Den var skrevet til et historisk stævne i Skive på Grundlovsdag 1916, også med melodi af Carl Nielsen. Endelig sluttes lidt overraskende med Aakjærs gendigtning af den gamle skotske folkevise som Robert Burns først omdigtede til Auld long syne og Aakjær siden til »Skuld gammel venskab rejn forgo«.

Sangheftet indeholder altså to årstidssange, forår og sommer, men ingen vintersange, to almindelige fædrelandssange, to sange om det nordiske og fem sange om Jylland med vægt på hedeopdyrkning og plantningssag og dertil Aakjærs Historiens Sang. Altsammen tidstypisk for det miljø Historisk Samfund var udsprunget af og virkede i – en national, grundtvigsk præget landbokultur. De fleste sange var gamle kendinge, men det er bemærkelsesværdigt at finde »Hvor smiler fager« hvis melodi var helt ny og »Lysfyldt morgen« kun ti år efter at den er sat i melodi. Det vidner om, at de to redaktører har kendt til disse nyere sange. Bortset fra Elverhøjmenuetten var det også dengang nyere komponister som Aagaard, Ring og Carl Nielsen der dominerede melodivalget. Det er endvidere værd at lægge mærke til, at der i teksterne benyttedes små begyndelsesbogstaver i navneord (bortset fra et par trykfejl), ti år før undervisningsminister Hartvig Frisch gennemførte retskrivningsreformen. Det var nordisk

højskoleskik at stave således, så redaktørerne fornægtede ikke deres folkelige baggrund.

Sangheftet er sandsynligvis taget i brug ved sommerfesten i Varde senere på året. Det nævnes ikke direkte i referatet af Vardemødet, men det var i hvert fald tanken med udgivelsen. Når der var lagt så meget arbejde i forberedelserne til denne sommerfest, som den kaldtes, var det fordi det var første gang bestyrelsen gav sig i kast med så stort et arrangement. Der var også tale om et omfattende program. Først mødtes deltagerne på Slotsbanken som var en »fortrin-

lig og ejendommelig festplads«, hvor Vardehistorikeren Lindberg Nielsen skulle have talt, men på grund af hans sygdom måtte H. K. Kristensen fortælle om Vardehus. Dernæst var der kaffebord i Håndværkerforeningen hvor Søren Alkærsig fortalte om Vestjyder, og hvor »ikke så få havde ordet« og »der blev afsunget flere sange«. Så gik turen til Arnbjerg, hvor H. K. Kristensen igen var på færde med en »kraftig men sand skildring« af Varde under Torstensonkrigen, og endelig aflagdes et besøg på Varde Museum med borgmestertale og gennemgang af samlingerne. Så kunne formanden, Salomon Frifelt, slutte af med en tak til de omkring 150 deltagere, der i referatet karakteriseredes som »elskværdige og tilfredse«. Måske har de sluttet festen med »Skuld gammel venskab rejn forgo«.

Det fremgår af regnskabet for 1937 at der blev bestilt 1200 sanghefter til en pris af 81,30 kr. Det fremgår ikke af protokollen hvad sanghefterne blev solgt for, men allerede i udgivelsesåret solgtes for 75,75 kr. og året efter for 127,08 kr. så det har været en god forretning

for Samfundet Det ses ingen steder hvad stykprisen var, men man undrer sig lidt over de otte ører i 1938.

Det er ikke let at vide, hvor længe sanghæftet blev benyttet. Ved et møde i slutningen af 1940 og i de følgende år refereres der til sange der ikke stod i sanghæftet, men derimod i Kongesangbogen, der blev udgivet som et udtryk for national samling under Besættelsen. Den har naturligvis også været benyttet i Historisk Samfund i de fem onde år og har måske afløst sangheftet.

Kilder:

- Sanghefte for Historisk Samfund for Ribe Amt, 1937.
- Forhandlingsprotokol for Historisk Samfund for Ribe Amt, 1937.
- Fra Ribe Amt 1937 og 1938.
- Dagbladet Vestkysten 23/8 1937.

Verner Bruhn, født 1928, Darumvej 16, 6700 Esbjerg. Fhv. seminarielektor, lokalhistoriker og forfatter til flere bøger om Esbjerg, samt adskillige artikler bl.a. i Fra Ribe Amt.